

บทที่ 1

บทนำ

1. ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

ได้มีผู้ให้คำจำกัดความการวิเคราะห์ฟันสึกต่างๆซึ่งขึ้นอยู่กับสาเหตุลักษณะทางคลินิกที่ปรากฏ หรืออื่นๆ ชมรมทันตกรรมประดิษฐ์ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ให้ความหมายของศัพท์ทางทันตกรรมประดิษฐ์ไว้ดังนี้ (the Glossary of Prosthodontic Term)¹

ฟันสึก คือ การสูญเสียเคลือบฟัน เนื่องจากสาเหตุอื่นนอกเหนือจากฟันผุ หรือการบาดเจ็บ (trauma) ซึ่งแบ่งออกเป็น การกร่อน (erosion) การสึกเหตุขัดเคี้ยว (attrition) ปอกเปิกหรือการสึกเหตุขัดถู (abrasion) ซึ่งลักษณะที่ปรากฏเหล่านี้มักพบว่าเกิดจากหลายสาเหตุร่วมกัน² จึงเรียกรวมกันว่า ฟันสึก (tooth wear) เพียงอย่างเดียว³

การสึกเหตุขัดเคี้ยว เป็นการสึกเนื่องจากการเคี้ยวหรือการทำงานนอกหน้าที่ (parafunction) ที่อยู่ในรัศมีการสัมผัสของฟัน

การสึกเหตุขัดถู เป็นการสึกเนื่องจากการเสียดสีกับวัตถุอื่นๆ ที่ไม่ใช่การสบฟัน การสึกกร่อน เป็นการสูญเสียเนื้อเยื่อฟันเนื่องจากปฏิกิริยาเคมีที่ไม่เกี่ยวข้องกับเชื้อจุลินทรีย์

ลักษณะการสึกของฟันแต่ละชนิดทางคลินิกมีดังต่อไปนี้⁴

การสึกเหตุขัดเคี้ยว

1. อัตราการสึกของผิวเคลือบฟัน (enamel) และเนื้อฟัน (dentine) เท่ากัน
2. ฟันผิวนการสึกสัมพันธ์กับการเยื้องขากรรไกร
3. ความมันใสของอมัลกัม (amalgam) บริเวณที่มีการสัมผัส ณ ตำแหน่งในและนอก ศูนย์สบ (centric and eccentric occlusion)
4. กล้ามเนื้อแมสซีเตอร์ (masseter muscle) อาจมีขนาดใหญ่
5. มีการแตกของยอดฟัน และหรือ วัสดุบูรณะ
6. ฟันที่สึกมักโยกร่วมด้วย

การสึกเหตุขัดถู

1. สาเหตุจากการแปรงฟันพบที่บริเวณคอฟันและตามความถนัดของผู้ป่วย เช่นผู้ป่วย ถนัดขวาฟันจะสึกด้านซ้ายมากกว่าด้านขวา
2. ขนาดของรอยสึกมีความกว้างมากกว่าความลึก

3. พบมากในฟันเขี้ยวและฟันกรามน้อยเนื่องจากเป็นตำแหน่งที่ทำให้ฟันสึกได้ง่าย
4. มักจะพบเส้นเล็กๆในรอยสึกเนื่องจากเป็นแนวขนแปรง
5. ไม่พบเป็นซี่เดี่ยวๆ

การสึกกร่อน

1. ลักษณะรอยสึกมีผิวเรียบกว้าง และลูกกลมหลายด้าน
2. พบการสึกเป็นถ้วยหรือเป็นร่องอาจจะทะลุเนื้อฟัน
3. ผิวที่สึกไม่สัมผัสกับฟันตรงข้ามขณะเคี้ยวอาหารไรกร
4. พบวัสดุบูรณะอมัลกัมสูงเด่นขึ้นมา
5. ผิวของอมัลกัมดูสะอาดแต่ไม่มันวาว

Bartlett⁵ กล่าวว่าเมื่อเริ่มแรกของการสึกกร่อนผิวเคลือบฟันจะเรียบมัน การสึกกร่อนเมื่อถึงขั้นเนื้อฟันจะเกิดขึ้นเร็วมากเนื่องจากมีแร่ธาตุน้อย สีเปลี่ยนจากขาวครีมของเคลือบฟันเป็นสีเหลืองของเนื้อฟัน ถ้าการสึกถึงท่อในเนื้อฟัน (dentinal tubule) จะมีอาการเสียวฟันเนื่องจากอุณหภูมิเปลี่ยน แต่ถ้าการสึกเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปโพรงประสาทฟันจะมีการสร้างเนื้อฟันลำดับสอง (secondary dentine) ขึ้น แต่ในผู้ป่วยสูงอายุแม้ฟันจะสึกไปมากแต่ก็มักไม่มีอาการเสียวฟัน

แรงบดเคี้ยวที่มากเกินไปนอกศูนย์สบ (eccentric occlusal load) ทำให้เกิดรอยแตกเล็กๆ (microfracture) ที่ด้านแก้มของฟันตามรอยต่อของเคลือบฟันกับเคลือบรากฟัน (cementoenamel junction)⁶ Grippo⁷ ได้เรียกรอยสึกที่คอฟันด้านแก้มว่าแอบแฟคชัน (abfractions) และสามารถแยกแอบแฟคชันออกจากการสึกเหตุบดเคี้ยว การสึกเหตุขัดถู ถ้าเป็นการกร่อนส่วนมากพบซี่เดียวในฟันแต่ละซี่ (Quadrant) ของช่องปาก⁸ อาจพบที่ขอบของครอบฟัน รอบตัวฟัน หรือด้านลิ้นเนื่องจากการกัดเล็บ รอยสึกมีลักษณะเป็นรูปลิ้ม มีมุมและขอบที่คม แต่การสึกจากเหตุอื่นขอบจะมน

แต่ Smith⁹ กล่าวว่าการสึกเหตุบดเคี้ยว เหตุขัดถู และการสึกกร่อนนั้นแยกออกจากกันได้ยากเนื่องจากมีสาเหตุร่วมกัน ดังนั้นการใช้คำว่าฟันสึก (tooth wear) น่าจะเหมาะสมกว่าเนื่องจากเป็นคำที่เข้าใจง่ายโดยตัวผู้ป่วยเอง แต่ถ้าในคลินิกพบรอยสึกที่ชัดเจนจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งก็สามารถเรียกเฉพาะเจาะจงได้ เช่น การสึกเหตุบดเคี้ยว การสึกเหตุขัดถู และการสึกกร่อน

Lambrechts¹⁰ ได้ศึกษาการสึกของฟัน พบว่าฟันสูญเสียเนื้อฟันไปตามธรรมชาติประมาณ 65 ไมครอนต่อปี ซึ่งเป็นกระบวนการทางสรีระ ที่ผันกลับไม่ได้ (irreversible) และจะเพิ่มมากขึ้นตามอายุ ฟันสึกจัดเป็นพยาธิสภาพก็ต่อเมื่อมีการสึกมากจนกระทั่งฟันไม่สามารถทำงานได้

อย่างมีประสิทธิภาพ หรือมีการสูญเสียรูปร่างใบหน้าอย่างมาก และได้กำหนดลักษณะทางคลินิกของการสึกซึ่งเป็นพยาธิสภาพดังนี้¹¹

1. สึกทะลุโพรงประสาทฟัน
2. ฟันตายเนื่องจากฟันสึก
3. สึกทะลุเนื้อฟันลำดับสอง
4. สึกถึงเนื้อฟันด้านแก้ม หรือด้านลิ้น
5. ส่วนคอฟันมีร่องลึกมาก
6. สึกจนมีลักษณะเป็นถ้วยบนด้านตัดหรือด้านบดเคี้ยว
7. ฟันในขากรรไกรหนึ่งสึกมากกว่าอีกขากรรไกร
8. ไม่มีการสัมผัสของฟันระหว่างด้านตัดหรือด้านบดเคี้ยวที่สึกไปขณะเอียงขากรรไกร
9. วัสดุอุดสูงเด่นเหนือผิวฟัน
10. การสึกทำให้มีอาการเสียวฟันอยู่ตลอดเวลา
11. ความสูงของฟันตัดลดลงซึ่งไม่ได้สัดส่วนกับความกว้างของตัวฟัน

ในปัจจุบันคนมีอายุยืนยาวมากขึ้น และสามารถรักษาฟันไว้ได้นานมากขึ้น ปัญหาเรื่องฟันสึกจึงมากขึ้น การวินิจฉัยสาเหตุที่สำคัญของการสึกจะช่วยป้องกัน และกำจัดหรือลดสาเหตุได้ง่ายขึ้น และการพบการสึกระยะเริ่มแรกจะช่วยให้การรักษาง่ายกว่าในระยะรุนแรง¹²

2. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

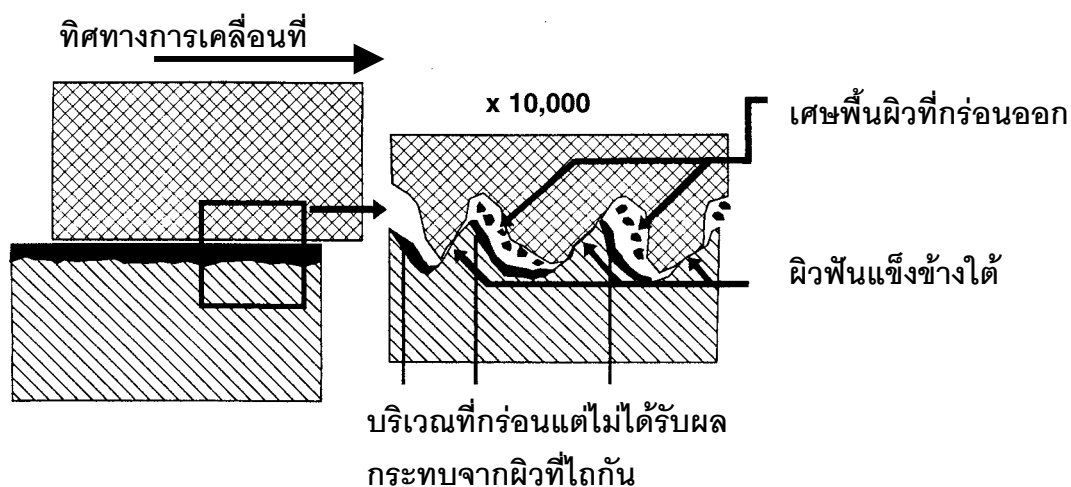
สาเหตุของฟันสึกจริงๆ ยังไม่สามารถบอกได้แน่ชัด แต่กล่าวกันว่ามีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งตามลักษณะของการสึกได้ดังนี้¹³

การสึกกร่อน

มีสาเหตุใหญ่ๆ ของการกร่อนดังนี้

1. การกร่อนจากอาหาร (dietary erosion)

จากการทดลองแช่ฟันโคในเครื่องดื่มที่เป็นกรด เช่น โคลา (Cola) น้ำส้ม พบว่าทำให้เคลือบฟันสึก และเครื่องดื่มที่ทำให้เกิดการกร่อนจะมีค่าความเป็นกรด (pH) ต่ำกว่า 4¹⁴ Meurman¹⁵ ได้ทดลองแช่ฟันโคในเครื่องดื่มเกลือแร่ (sports drinks) ที่เป็นกรด พบว่าผิวเคลือบฟันเริ่มถูกละลายเมื่อค่าความเป็นกรดต่ำกว่า 5 Kaidonis¹⁶ ศึกษาการสึกของเคลือบฟันโดยดูฟันเข้าด้วยกันขณะมีน้ำหล่อลื่นที่มีค่าความเป็นกรดต่างๆ กัน พบว่ายิ่งค่าความเป็นกรดเพิ่มขึ้นก็จะพบฟันสึกมากขึ้น Mair¹⁷ กล่าวว่ากลไกการกร่อนจากกรดทำให้ผิวฟันอ่อนตัวและส่งเสริมให้การสึกอื่นๆ เกิดง่ายขึ้น เมื่อผิวฟันที่อ่อนตัวจากกรดถูกขัดออกไปก็เหลือผิวฟันที่แข็งอยู่ ซึ่งต่อมาก็จะถูกทำให้อ่อนตัวโดยกรดอีกดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 แสดงการสึกกร่อน โมเลกุลพื้นผิวที่อ่อนเนื่องจากกรดจะหลุดออกโดยกระบวนการสึกต่างๆ ต่อจากนั้นผิวที่แข็งข้างใต้ก็จะสัมผัสสารกัดกร่อนและถูกกัดกร่อนไปอีก

เมื่อทำให้โมเลกุลของไฮดรอกซีอะพาไทต์ (hydroxyapatite) อ่อนตัว และมีสิ่งใดมาขัดเคลือบฟันหรือเนื้อฟันก็จะหลุดออกโดยง่าย แม้กระทั่งการสัมผัสจากลิ้น ซึ่งมักพบการกร่อนที่รุนแรงบนผิวด้านลิ้นของฟันบน¹⁷ เครื่องดื่มที่ประกอบด้วยกรดซิตริก (citric acid) จะทำให้เกิดการกร่อนมากกว่ากรดมาลิก (malic acid) และเมื่อมีค่าความเข้มข้นของความเป็นกรดมากขึ้นการละลายตัวของไฮดรอกซีอะพาไทต์ก็จะมากขึ้น¹⁵ ซึ่งกรดซิตริกพบในเครื่องดื่มประเภท น้ำผลไม้ น้ำอัดลม³ นอกจากนี้การเคี้ยววิตามินซี (vitamin C) ก็จะทำให้ความเป็นกรดมากขึ้นและทำให้เกิดการกร่อนตามมา¹⁸ แอลกอฮอล์ทำให้เกิดการระคายเคืองต่อเยื่อเมือกในกระเพาะอาหารและทำให้เกิดการขย้อนอาหารและของเหลวออกมาซึ่งส่งผลให้เกิดการกร่อนของฟัน¹⁹ จากการศึกษาผู้ป่วย 36 คน ที่มีฟันสึกด้านเพดานปากพบว่าร้อยละ 64 เป็นผู้ป่วยที่มีความผิดปกติการไหลกลับในกระเพาะและหลอดอาหาร (gastro-esophageal reflux disorder, GERD) ซึ่งเหมือนกับที่ Bohmer²⁰ พบในผู้ป่วยที่มีความผิดปกติทางสมองซึ่งมักพบ GERD ร่วมด้วยนั้นมีฟันกร่อนถึงร้อยละ 65.5 ส่วน Bartett²¹ พบว่าผู้ป่วยที่มีฟันกร่อนจะมีอัตราการสึกเฉลี่ย 36.5 ไมครอนในเวลา 6 เดือน แต่กลุ่มที่ไม่มีอาการของฟันกร่อนจะมีอัตราการสึกเฉลี่ย 3.7 ไมครอน และยังพบว่าผู้ที่มีโรคการไหลกลับ (reflux disease) มีค่าความสึกเฉลี่ย 73 ไมครอนต่อปี¹⁹ ในขณะที่คนปกติจะมีฟันสึกน้อยกว่า 29 ไมครอนต่อปี²² จากการศึกษาในห้องปฏิบัติการพบว่าเครื่องดื่มที่มีกรดเป็นส่วนผสมทำให้ความแข็งแรงผิวของ

เคลือบฟันลดลงและฟันกร่อนได้^{23,24} และจากการศึกษาทางคลินิกของ West²⁵ โดยให้กลุ่มตัวอย่างใส่เครื่องมือที่มีเคลือบฟันติดอยู่ แล้วให้ดื่มน้ำส้มเปรียบเทียบกับน้ำเปล่าพบว่าน้ำส้มทำให้เกิดฟันกร่อนมากกว่าน้ำเปล่า และเขาได้ศึกษาในนักเรียนวัยรุ่น 210 คนโดยใช้แบบสอบถามและการตรวจทางคลินิก ไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างการสึกกับการบริโภคอาหารที่เป็นกรด ความสามารถในการรักษาสภาพกรดต่าง (salivary buffering) และอาการ GERD นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ป่วยที่เป็น GERD มีแนวโน้มของการสึกมากกว่าที่ฟันบน ($p=0.060$)

2. การกร่อนจากน้ำย่อยในกระเพาะอาหาร

จากการศึกษาในผู้ป่วย GERD พบว่าอาหารที่มีรสเผ็ดจัด ไขมันมากๆ หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เป็นสาเหตุของการขย้อน²⁶ นอกจากนี้ Bartlett²⁷ ได้สรุปสาเหตุที่เป็นไปได้ของผู้ป่วยพิษสุราเรื้อรัง 6 คนที่มีฟันสึกรุนแรงว่าอาจเกิดจากโรคกระเพาะเรื้อรังเหตุดื่มแอลกอฮอล์ในปริมาณมาก จึงทำให้เกิดการขย้อนตามมาและมักจะเกิดตอนกลางคืน ซึ่งความรุนแรงจะเพิ่มขึ้นจากการที่มีน้ำลายไหลน้อยลงและการสูญเสียจากแอลกอฮอล์ มีรายงานผู้ป่วยที่เป็นโรคโวลุนทารีรีฟลักซ์ (voluntary reflux) ซึ่งมักพบในคนที่มีความเครียดสูง ตั้งใจขย้อนอาหารออกมาและกลืนกลับลงไปใหม่หลายๆ รอบ พบว่ามีฟันสึกที่ด้านบดเคี้ยวของฟันหลังมากซึ่งต่างจากโรคหิวไม่หายเหตุจิตใจ (bulimia nervosa) ที่มีการกร่อนที่ปุ่มฟันด้านเพดานปากของฟันหลังบน Smith²⁸ ได้แนะนำให้ผู้ป่วยบ้วนปากด้วยน้ำเปล่าหรือสารละลายไบคาร์บอเนต (bicarbonate) หลังจากการขย้อนทันที หรือแปรงฟันทันที บางรายงานได้แนะนำให้ใช้ฟลูออไรด์อมบ้วนปากเพื่อลดฟันกร่อน ในการศึกษาผู้ป่วย 100 คน²⁹ พบมีฟันกร่อนจากทั้งอาหารและน้ำย่อยในกระเพาะอาหาร ซึ่งการกร่อนจากน้ำย่อยในกระเพาะมีความรุนแรงมากกว่าจากอาหาร และพบน้อยมากที่เกิดจากอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ในผู้ป่วยที่มีการสึกของฟันบริเวณด้านตัดและมีร่องบนผิวด้านเนื้อฟันด้วย ซึ่งเกิดจากการกินผักบ่อยๆ การสึกชนิดผิวสัมผัสผิวร่วมกับการมีอาหารอยู่ด้วยจะช่วยส่งเสริมให้เนื้อฟันสึกเป็นหลุมและมีรอยขีดบนเนื้อฟัน หรือในผู้ป่วยที่มีการสึกชนิดผิวสัมผัสผิวที่ตำแหน่งปุ่มฟัน และการสึกกร่อนร่วมด้วยทำให้เพิ่มการสึกรุนแรงขึ้น

3. การกร่อนจากสิ่งแวดล้อม (surrounding erosion)

จากการศึกษาคนงานของโรงงานทำแบตเตอรี่ที่มีกรดซัลฟิวริก (sulfuric acid) ซึ่งเป็นสารที่มีฤทธิ์กัดกร่อน พบความชุกของฟันกร่อนเฉพาะฟันหน้าร้อยละ 31 และฟันสึกเหตุบดเคี้ยวที่ฟันหลังร้อยละ 92³⁰

กลไกการสึกชนิดต่างๆ

การสึกเหตุบดเคี้ยว

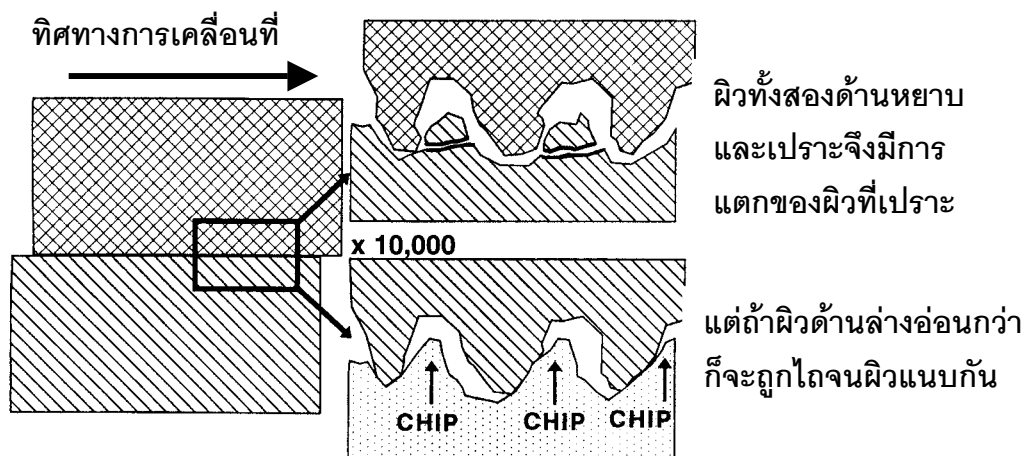
Mair¹⁷ ได้อธิบายถึงกลไกการสึกเหตุบดเคี้ยวไว้ว่า ในระดับโมเลกุลไม่มีฟันผิวชนิดไหนที่เรียบสมบูรณ์ และถ้าฟันผิวนั้นมีความเปราะ เช่น เคลือบฟันกับเคลือบฟันถูกกันก็จะทำให้เกิด

การแตกของพื้นผิวเป็นเสี้ยวเล็กๆ ถ้าผิววัสดุหนึ่งอ่อนกว่าอีกวัสดุหนึ่งผิวที่แข็งกว่าก็จะไถผิวที่อ่อนกว่าให้ผิวแนบกัน ซึ่งลักษณะทางคลินิกจะพบผิวของวัสดุทั้งสองแนบพอดีระหว่างกันขณะเยื้องขากรรไกร เรียกการสึกชนิดนี้ว่าแมทิง (mating surface) การสึกชนิดนี้ในช่องปากมักเกิดในขณะที่มีการถูกันภายใต้แรงกดเช่นในการนอนกัดฟัน ดังภาพประกอบ 2

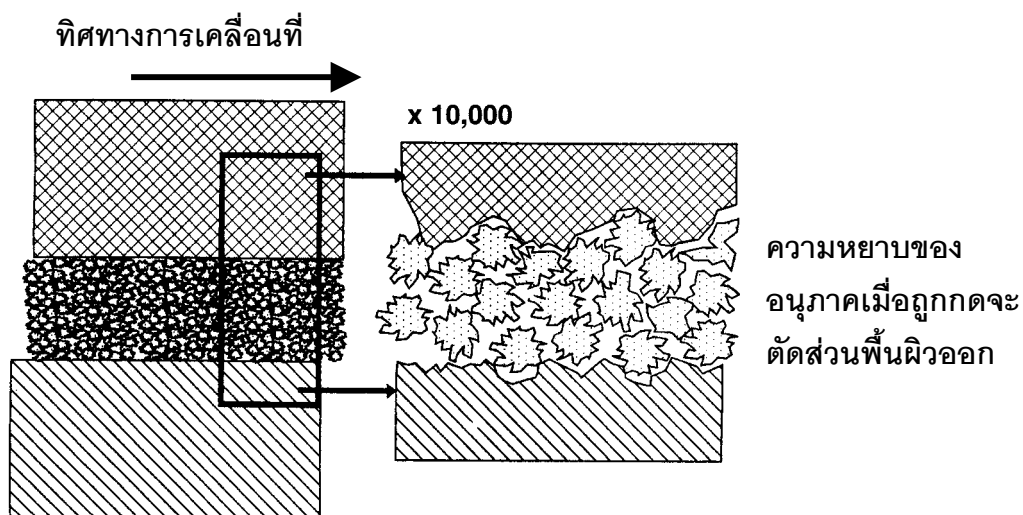
บางคนเข้าใจผิดคิดว่าการสึกเนื่องจากการบดเคี้ยวเป็นการสึกชนิดผิวแนบผิวแต่ความเป็นจริงการสึกขณะเคี้ยวอาหารยังมีอาหารอยู่ระหว่างผิวฟัน หรือเรียก three body wear เพราะว่ามีพื้นผิว 3 ด้านที่สัมผัสกัน ดังภาพประกอบ 3 และ 4

ซึ่งขบวนการสึกจะเหมือนการขัดอัมัลกัมด้วยผงขัด (pumice) โดยผิวอัมัลกัมเป็นพื้นผิวส่วนหัวขัดเป็นส่วนสอง และอนุภาคผงขัดเป็นส่วนที่สาม ขณะขัดอนุภาคของผงขัดจะขัดส่วนอัมัลกัม และส่วนหัวขัด ซึ่งการสึกขึ้นอยู่กับขนาดอนุภาค รูปร่าง และความแข็งแรงของพื้นผิว ในขณะเคี้ยวสารที่อยู่ระหว่างผิวทั้งสองจะส่งผล 2 อย่าง อย่างแรกเกิดขึ้นเมื่อเริ่มต้น สารนั้นถูกกดอยู่ระหว่างฟัน และถูกดันออกตามแนวการเคลื่อนของอาหาร รูปแบบการสึกเป็นถ้วยที่ทะลุถึงส่วนเนื้อฟันบนด้านบดเคี้ยว หรือด้านกัด ส่วนที่สำคัญของการสึกชนิดนี้คือผิวฟันไม่พอดีกับฟันคู่สบ ขณะเยื้องขากรรไกร ซึ่งแยกจากการสึกก่อนได้ สารที่เป็นตัวขัดถูในอาหารเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการสึกชนิดนี้ หรือใช้ยาสีฟันที่มีสารขัดผิวแรงฟัน ผลอย่างที่สองเมื่อฟันเคลื่อนออกจากกัน ขณะเคี้ยว อนุภาคที่ทำให้เกิดการสึกจะติดอยู่ระหว่างผิวฟันทั้งสอง ทำให้ผิวทั้งสองหยาบขึ้นและมีผลเช่นเดียวกับการถูกันของฟันโดยตรงดังภาพประกอบ 4¹⁷

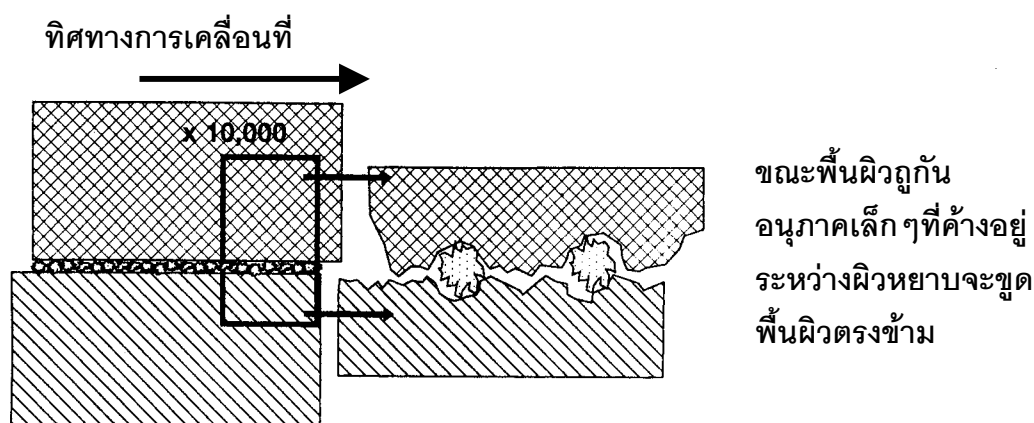
มักพบว่าการนอนกัดฟัน (bruxism) ทำให้ฟันสึก ส่วนสาเหตุของการนอนกัดฟันมีทั้งเกิดจากการสบฟัน สภาวะทางจิตใจ และสภาวะทางกายภาพ³¹ Rugh³² ได้ทดลองใส่ครอบฟันที่ฟันกรามและมีการบดเคี้ยวไม่ประสานกัน (occlusal disharmony) ในผู้ป่วย 10 คน แล้วสังเกตดูการบดเคี้ยว และสรุปว่าการนอนกัดฟันในตอนกลางคืนไม่ได้เกิดจากการบดเคี้ยวไม่ประสาน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างการนอนกัดฟันกับสาเหตุต่างๆยังไม่ได้รับการยืนยัน ทางคลินิกมักพบการกีดขวางการสบ (occlusal interference) ในผู้ป่วยนอนกัดฟัน แต่ยังไม่ชัดเจนว่าจะสรุปว่าการกีดขวางการสบนี้เป็นสาเหตุของการนอนกัดฟัน หรือการกีดขวางการสบเป็นผลจากการนอนกัดฟัน ทว่าการนอนกัดฟันเป็นอันตรายต่อฟันโดยเฉพาะอย่างยิ่งฟันที่สบอยู่กับฟันที่บรูณะด้วยเซรามิกที่ไม่ได้ขัด¹³ Seligman³³ พบการสึกเหตุบดเคี้ยวไม่สัมพันธ์กับความผิดปกติของข้อต่อขากรรไกรหรือปัจจัยการสบ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับประสาทส่วนกลางและไม่เกี่ยวกับปัจจัยเฉพาะที่ เช่น การนอนกัดฟัน ความผิดปกติของข้อต่อขากรรไกร และความสัมพันธ์ของขากรรไกรบนล่าง (orthodontic class) เด็กชาวอะบอริจิน (aborigin) อายุ 6-18 ปี พบว่ามีอัตราการสึกเหตุบดเคี้ยวของฟันมากกว่าชาวยุโรปโดยเฉพาะในผู้ชาย ซึ่งอาจเนื่องจากส่วนประกอบของอาหารที่ต่างกัน³⁴

ภาพประกอบ 2 แสดงการสึกแบบผิวสัมผัสผิว เมื่อเป็นผิวแข็งก็จะแตก แต่ถ้าผิวที่อ่อนกว่าถูกไถโดยผิวที่แข็งกว่าทำให้ผิวเรียบสนิทกัน

ภาพประกอบ 3 แสดงการสึกเมื่อมีอาหารไหลอยู่ระหว่างผิวทั้งสองในระยะแรก อนุภาคอาหารจะไถทำให้ผิวถูกขูดออกไป ซึ่งมักจะมีผลต่อผิวที่อ่อนมากกว่าผิวที่แข็ง

ภาพประกอบ 4 แสดงการสึกเมื่อมีก้อนอาหารไหลผ่านไปแล้วยังมีเศษอาหารเล็กๆ เหลืออยู่ระหว่างผิวทั้งสอง อนุภาคเล็กๆที่ตั้งอยู่ระหว่างช่องผิวที่หยาบซึ่งจะซูดพื้นผิวฟันตรงข้ามให้เป็นรอย

การสึกเหตุขัดถู

Svinseth³⁵ เชื่อว่าการแปร่งฟันและสารที่มีอยู่ในยาสีฟันเป็นสาเหตุของการสึกเหตุขัดถู Lee³⁶ กล่าวว่ารอยโรคที่บริเวณคอฟันซึ่งไม่ใช่สาเหตุจากฟันผุน่าจะเกิดจากการสบฟันที่ไม่ใช่การสบอุดมคติ (ideal occlusion) ทำให้เกิดแรงด้านข้าง และเกิดแรงดึงตอฟัน (tensile stress) จึงเกิดการแตกของแรงยึดทางเคมี (chemical bond) ของโครงสร้างผลึก (crystalline structure) ในเคลือบฟันและเนื้อฟัน ระหว่างนี้โมเลกุลเล็กๆ อาจแทรกเข้าไปอยู่ระหว่างผลึกและป้องกันการยึดใหม่ของพันธะเคมี ทำให้ฟันผุละลายและขัดถูได้ง่ายส่งผลให้ฟันสึก ซึ่งเรียกว่าแอบแฟคชัน แต่ Barlett¹³ กล่าวว่าทฤษฎีการเกิดแอบแฟคชันยังคงถกเถียงกันอยู่เนื่องจากมีหลักฐานสนับสนุนปรากฏการณ์นี้น้อย ดังนั้นปัจจัยร่วมน่าจะเป็นเหตุผลที่ดีที่สุดในการอธิบายรอยโรคนี้

การสึกร่วมกันจากการสึกกร่อน การบดเคี้ยว และการขัดถู

Smith²⁹ รายงานผู้ป่วยที่ได้รับจากการส่งต่อมา 100 คนพบว่าฟันสึกจากเหตุหลายปัจจัยร่วมกัน 23 คน จากอาหารหรือการขย็อนอย่างเดี๋ยว 35 คน จากเหตุบดเคี้ยว 11 คน และจากเหตุขัดถูร่วมกับปัจจัยอื่นๆ 5 คน นอกจากนั้นได้มีการศึกษาผู้ป่วยสแกนดิเนเวียน (Scandinavian) 100 คน และกลุ่มควบคุมที่สุ่มมาจากผู้ป่วยที่เดี๋ยวกัน 100 คนพบปัจจัยเสี่ยงของการสึกกร่อน ดังนี้ การบริโภคผลไม้เปรี้ยวมากกว่า 2 ครั้งต่อวัน ดื่มน้ำแอลกอฮอล์ทุกวัน ดื่มน้ำแอปเปิลทุกอาทิตย์

ดื่มเครื่องดื่มเกลือแร่ทุกอาทิตย์ อาเจียนเป็นประจำ มีอาการของโรคกระเพาะอาหาร มีอัตราการไหลของน้ำลายต่ำ³⁷

ความชุกของฟันสึก

จากการศึกษาของ Smith²⁹ ในผู้ป่วย 1007 คนในคลินิก 100 แห่งภายในรัศมี 100 ไมล์ รอบกรุงลอนดอนพบการสึกของฟันเกินระดับที่ทนได้ (threshold value) ร้อยละ 5 ของฟันผิวที่ตรวจรักษาทั้งหมด และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 9 ในผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังพบฟันสึกในผู้ชายมากกว่าผู้หญิงเล็กน้อย และพบความสัมพันธ์ระหว่างการสูญเสียฟันหลังและการสึกของฟันหน้าน้อยมาก³⁹ Robb⁴⁰ ได้เปรียบเทียบการสึกของฟันในกะโหลกศีรษะชาวอังกฤษยุคพรีคอนควิสต์ (pre-conquest) จำนวน 151 หัวกับคนปัจจุบันและได้ผลสรุปว่าคนยุคพรีคอนควิสต์มีการสึกด้านบดเคี้ยวมากกว่า ทั้งนี้อาจเนื่องจากอาหารหยาบ และพบการสึกก่อนที่อาจเกิดจากการอาเจียนหรือการขย้อนใน 22 หัวของคนยุคพรีคอนควิสต์ Jorvinen⁴¹ ได้ศึกษาตำแหน่งการสึกก่อนและกล่าวว่า การสึกก่อนนั้นเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอก ซึ่งไม่สัมพันธ์กับตำแหน่งของการสึกก่อน แต่การสึกก่อนด้านลิ้นจะมีความเสี่ยงจากน้ำย่อยในกระเพาะมากกว่าจากอาหารถึง 1-9 เท่า การสึกก่อนไม่ได้ขึ้นอยู่กับอายุหรือเพศ และพบการสึกก่อนในฟันบนมากกว่าฟันล่าง

Linkosalo⁴² ได้ศึกษาคนที่กินอาหารมังสวิรัตพบว่า มีฟันสึกระดับ น้อย ปานกลาง มาก ร้อยละ 26.9, 19.2, 30.8 ตามลำดับ ส่วนในกลุ่มควบคุมไม่พบฟันสึก และเมื่อใช้การถอดรอยพหุคูณพบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฟันสึกก่อนได้แก่ อัตราการไหลของน้ำลาย ความถี่ของการดื่มน้ำดื่มกินของดอง ผลไม้เปรี้ยว และผลไม้ที่มีกรดมาก นอกจากนี้ยังพบว่าบริเวณที่มีการสึกมากที่สุดได้แก่ ด้านบดเคี้ยวและด้านกัด

Milosevic⁴³ ได้ศึกษาความชุกของฟันสึกจากการสูมตัวอย่างเด็กโรงเรียนลิเวอร์พูล (Liverpool) อายุ 14 ปี จากจำนวน 1035 คน พบว่าด้านกัดสึกทะลุถึงชั้นเนื้อฟันร้อยละ 30 และพบการสึกในเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง ตำแหน่งที่สึกมากที่สุดได้แก่ ด้านบดเคี้ยวของฟันกรามซี่แรก และด้านลิ้นของฟันตัดบน

Silness⁴⁴ ใช้ดัชนีชี้วัดฟันสึกที่ฟันหน้า (Incisal wear index) ในเด็ก 79 คน อายุ 8-15 ปี ในการตรวจซ้ำของเดือนที่ 12-14 พบว่ามีฟันสึกทั้งที่ด้านซ้ายและขวาใกล้เคียงกัน ความชุกและความรุนแรงของฟันสึกเพิ่มขึ้นตามอายุ ขนาดของรอยโรคที่ใหญ่ๆ จะขยายขึ้นอย่างช้าๆ เมื่ออายุมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าเมื่ออายุมากขึ้นการเพิ่มความรุนแรงของการสึกลดลง

Smith⁹ ได้ศึกษาผู้ป่วยชาวอังกฤษที่เป็นโรคเบื่ออาหารเหตุจิตใจ (anorexia nervosa) และโรคหิวไม่หายเหตุจิตใจ พบว่ามีความสัมพันธ์กับการสึกก่อนโดยเฉพาะฟันผิวด้านลิ้นของฟันหน้าบนสูง ส่วนผู้ป่วยโรคพิษสุราเรื้อรังพบมีการสึกก่อนทั่วๆ ไปในช่องปาก Smith ไม่เชื่อว่าการ

สูญเสียฟันหลังทำให้เพิ่มการสึกของฟันหน้า เนื่องจากกลไกเนื้อเยื่อปริทันต์สามารถควบคุมแรงบดเคี้ยวที่จะลงบนฟันหน้าได้

Lussi⁴⁵ รายงานความชุกของการสึกกร่อนในประชากรชาวสวิสเซอร์แลนด์โดยรวมจากอัตราการสึกและการสัมภาษณ์พบว่าด้านลึนมีอัตราการสึกกร่อนสูง และจากการวิเคราะห์พหุคูณแสดงว่ากรดจากอาหารมีความสัมพันธ์กับการสึกกร่อน

การรักษาฟันสึก

ฟันสึกจะดำเนินไปตลอดชีวิตดังนั้นควรพิจารณาให้การรักษาระยะยาวดีกว่าระยะสั้น การรักษาควรมีข้อบ่งชี้ดังนี้

1. ผู้ป่วยรู้สึกว้าไบหน้าของตนเองเปลี่ยนแปลงไป
2. รู้สึกเสียวฟันหรือเจ็บจนไม่สามารถควบคุมได้ด้วยการรักษาแบบอนุรักษ์ (conservative)
3. ถ้าปล่อยให้การสึกดำเนินต่อไปจะเปลี่ยนแปลงมิติแนวตั้งมากจนทำให้การรักษายุ่งยากขึ้น

กรณีฟันสึกหยุดเคี้ยวจากการนอนกัดฟันนั้นการทำเฝือกสบฟันชนิดแข็งจะช่วยให้ แต่ในรายที่เป็นมากๆอาจทำเป็นโครงโลหะเคลือบด้วยเรซินอะคริลิก

ปัจจัยที่มักพบว่าเกี่ยวข้องกับฟันสึก

อายุ

Johansson⁴⁶, Donachie⁴⁷, Seligman⁴⁸ ต่างเห็นพ้องว่าผู้สูงอายุมีฟันสึกมากกว่า ส่วน Dahl⁴⁹ กล่าวเสริมว่าการสึกของฟันเพิ่มขึ้นตามอายุแต่ไม่สัมพันธ์กันมากเหมือนในอดีตเนื่องจากอาหารที่กินในปัจจุบันทำให้ฟันสึกน้อยกว่าในอดีต Smith³⁹ เสนอว่าในผู้สูงอายุกว่าจะพบฟันสึกที่ไม่มียาพิษสภาพมากกว่าผู้มีอายุต่ำกว่า แต่ Silness⁴⁴ ไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญระหว่างอายุและการสึกของฟัน

เพศ

จากหลายการศึกษาพบว่าผู้ชายมีฟันสึกมากกว่าผู้หญิง^{39,46,47,50-53} แต่ Kiliaridis⁵⁴ กล่าวว่าผู้ชายกับผู้หญิงมีแรงกัดมากที่สุดไม่แตกต่างกัน Carlsson⁵⁵ พบว่าการสึกของฟันในหนูขาวทั้งสองเพศไม่แตกต่างกัน Abdullah⁵⁶ พบว่าผู้ชายและผู้หญิงมีการสึกของฟันไม่แตกต่างกัน

ปัจจัยการสบฟัน

Eckfeldt⁵⁰, Johansson⁴⁶ รายงานว่าจำนวนฟันที่เหลื่ออยู่ในช่องปากสัมพันธ์กับการสึก ถ้ามีฟันเหลื่ออยู่น้อยซึ่งจะมีการสึกของฟันมาก และรูปแบบการเคลื่อนที่ของขากรรไกรล่างสัมพันธ์

กับฟันสึก⁵⁷ แต่ Abdullah⁵⁶ มีความเห็นตรงกันข้าม Silness⁵⁸ พบว่าการคร่อมและการเหลื่อมของ ฟันมากสามารถใช้เป็นตัวทำนายการสึกของฟันได้ ส่วน Krogstad⁵⁹ สรุปว่าชากรรไกรล่างที่อยู่ใน แนวราบมากกว่าและมีมุมของชากรรไกรแคบกว่าจะมีการสึกของฟันมากกว่า

ระยะเวลาที่ฟันสัมผัสกัน (time factor)

Carlsson⁶⁰, Dahl⁶¹ กล่าวว่าระยะเวลาที่ฟันสัมผัสกันน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสึก ของฟัน การศึกษาของ Graf⁶² พบฟันสัมผัสกันประมาณ 17.5 นาทีต่อวันขณะที่มีการเคี้ยวและกลืน ตามปกติ

การทำงานของชากรรไกร (jaw function)

Kiliaridis⁵⁴ กล่าวว่าการทำงานที่มากเกินไปของระบบบดเคี้ยวส่งผลถึงโครงสร้างของ ระบบใบหน้าและชากรรไกร (craniofacial structure) หลายการศึกษาพบว่าคนที่นอนกัดฟันมี ฟันสึกมากกว่าคนปกติ^{57,60,63,64}

แรงกัด (bite force)

Eklfeldt⁵⁰ พบว่าแรงกัดมีความสัมพันธ์กับการสึกของฟัน Dahl⁶¹ พบว่าผู้ชายมีแรงกัดสูง กว่าผู้หญิงจึงทำให้ฟันสึกมากกว่า ซึ่งขัดแย้งกับการศึกษาของ Kiliaridis⁵⁴

ความผิดปกติในช่องท้อง (Gastrointestinal Disturbance)

หลายการศึกษาเห็นพ้องกันว่าผู้ป่วยที่เป็นโรคไส้เลื่อน (hiatus hernia) ภาวะเพาะอักเสบ (gastritis) โรคเบื่ออาหารเหตุจิตใจ และโรคหิวไม่หายเหตุจิตใจ มักจะมีน้ำย่อยในกระเพาะอาหาร สำรอกออกมาสู่ช่องปากทำให้ฟันสึกได้มากกว่าปกติ^{29,65-69} และ Robb⁷⁰ กล่าวว่าผู้ป่วยโรคพิษสุรา เรื้อรัง (alcoholics) มักเป็นโรคภาวะเรื้อรังเนื่องจากดื่มแอลกอฮอล์มากเกินไปทำให้อาเจียนเอา น้ำย่อยออกมาทำให้เพิ่มอัตราการสึกของฟัน

ปัจจัยสิ่งแวดล้อม (environment factor)

Bruggen⁷¹, Skogedal⁷² พบว่าคนที่ได้รับไอของกรดบ่อยๆ มีฟันกร่อนสูง ส่วน Enbom⁷³, Pollmann⁵¹ และ Petersen⁷⁴ ศึกษาพบคนงานในโรงงานเหล็กและเหมืองแร่ หรือคนที่ ทำงานในสภาพแวดล้อมที่เป็นฝุ่นมากๆ จะทำให้ฟันสึกเพิ่มขึ้น Johansson⁷⁵ พบว่าชาวซาอุดีอาระเบียมีความสึกของฟันสึกมากกว่าชาวสวีเดนเนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่มีฝุ่นและทรายมาก ส่วน Molnar³⁴ และ Fareed⁷⁶ พบว่าชาวอะบอริจิน (Australian aborigmos) เอสกิโม (Eskimos) และ ชาวซาอุดีอาระเบียมีการสึกของฟันเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับชาวตะวันตกเนื่องจากสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน Johansson⁶ พบว่าคนในเมืองมีฟันสึกน้อยกว่าชาวชนบท ส่วน Donachie⁴⁷ พบว่าชนชั้นทางสังคมต่างกันมีฟันสึกแตกต่างกันเล็กน้อย

ปัจจัยทางน้ำลาย (salivary factor)

Carlsson⁵⁵ ได้ทดลองในหนูพบว่าถ้าให้น้ำลายหยุดไหลการสึกของฟันจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากขาดการหล่อลื่นขณะเคี้ยว Ekfeldt⁶⁰, Carlsson⁷⁵ และ Johansson⁷⁷ กล่าวว่าส่วนประกอบของเกลือในน้ำลายมีความสามารถเจือจางกรด (buffering capacity) และอัตราการไหลของน้ำลายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการหล่อลื่นขณะเคี้ยว

Gudmundsson⁷⁸ ได้ศึกษาน้ำลายผู้ป่วยที่มีฟันสึกกร่อน 62 คนเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุม 50 คน พบว่าเคลือบฟันจะเริ่มสูญเสียแร่ธาตุเมื่อช่องปากมีค่าความเป็นกรดต่ำกว่า 5.5 ผู้ป่วยที่มีฟันสึกกร่อนพบมีความสามารถในการเจือจางกรดต่ำและมีอัตราการไหลของน้ำลายต่ำ

Milosevic⁷⁹ ได้ทดลองในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นโรคหัวใจไม่หายเหตุจิตใจ 9 คนที่มีฟันสึกกร่อนกับกลุ่มที่มีโรคหัวใจไม่หายเหตุจิตใจ 10 คนแต่ไม่มีฟันสึก พบว่าอัตราการไหลของน้ำลายมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนความเข้มข้นของไบคาร์บอเนต (bicarbonate concentration) ของกลุ่มที่มีฟันสึกจะน้อยกว่ากลุ่มควบคุม ในผู้ป่วยที่มีการสึกกร่อนพบมีความข้นของน้ำลาย (saliva viscosity) สูงกว่า แต่ค่าความเป็นกรดต่างในน้ำลายของทั้งสองกลุ่มไม่ต่างกัน และจากการศึกษาในผู้ป่วย 108 คนพบว่าผู้ป่วยที่มีปัญหาเรื่องการกิน (eating disorder) จะมีฟันสึกสูงอย่างมีนัยสำคัญ แต่ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างความถี่ของการอาเจียน ระยะเวลาของการอาเจียนกับฟันสึก แม้พบว่าฟันสึกเป็นพยาธิสภาพสูงในผู้ป่วยที่มีการอาเจียนจากโรคเบื่ออาหารเหตุจิตใจ⁸⁰

อาหาร

Johansson⁸¹, Eccles⁸² และ Milosevic⁸³ พบว่าการกินอาหารที่มีลักษณะเป็นกรด เช่น น้ำผลไม้ทั้งธรรมชาติหรือปรุงแต่ง เครื่องดื่มที่มีส่วนประกอบของคาร์บอเนต (carbonate) อาหารที่มีฤทธิ์เป็นกรด อาหารที่มีรสจัด ซอสต่างๆ ยาที่มีส่วนประกอบเป็นกรด ล้วนแต่มีความสัมพันธ์กับฟันกร่อน Ekfeldt⁷⁷ พบว่าการสูบบุหรี่ และการเคี้ยวใบยาสูบทำให้ฟันสึกมากขึ้นเนื่องจากตัวยานันต์และใบยาสูบจะทำหน้าที่เป็นตัวขัดถูฟัน Carlsson⁸⁴ ศึกษาในหนูพบว่าขนาดอนุที่ใหญ่หรือเล็กของอาหารมีความสำคัญต่อฟันสึกมากกว่าความแข็งของอาหาร

ปัจจัยอื่นๆ

Johansson⁷⁵ พบว่าการลดความสามารถในการแยกแยะความรู้สึกสัมผัส (occlusal tactile sensitivity) มีผลให้ฟันสึกเพิ่มขึ้น คนที่สามารถแยกแยะขนาดของความหนาของวัตถุได้ไวกว่าจะมีฟันสึกน้อยกว่า

Johansson⁸⁶ ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับฟันสึกในกลุ่มตัวอย่างที่มีฟันสึกสูง 59 คนนำมาบันทึกความสัมพันธ์ระหว่างชากรรไกรบนล่าง บันทึกแรงในการกัด ความทนทานในการกัด ความสามารถแยกแยะความรู้สึกสัมผัส ความสามารถเจือจางกรดของน้ำลาย อัตราการไหลของน้ำลาย

การตรวจทางภาพถ่ายรังสีเพื่อดูมุมของฟันตัด และพบว่าผู้ชายมีฟันสึกมากกว่าผู้หญิง และปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับฟันสึก คือ อายุที่มากขึ้น การเพิ่มแรงกัดขึ้น การลดความสามารถในการรับรู้สัมผัส การเพิ่มความสามารถทนต่อแรงกัดที่สูงขึ้น ความสามารถในการเคี้ยวของกรรที่ต่ำในน้ำลาย อัตราการไหลของน้ำลาย ตำแหน่งฟันบนที่มีตำแหน่งอยู่หลังกว่าปกติ (retroclination) และมุมระหว่างฟันตัดที่มาก

3. วัตถุประสงค์

การวิจัยนี้ต้องการศึกษาสาเหตุที่ทำให้ฟันสึก โดยพิจารณาจากประเด็นต่อไปนี้

เพศ

อายุ

ตำแหน่งของฟัน

สิ่งแวดล้อมที่มีฝุ่นหรือทราย

อุปนิสัยที่ผิดปกติ

อาหารและเครื่องดื่ม

4. สมมุติฐาน

เพศ อายุ ตำแหน่งของฟัน สิ่งแวดล้อมที่มีฝุ่นหรือทราย อุปนิสัยที่ผิดปกติ อาหารและเครื่องดื่ม มีความสัมพันธ์กับฟันสึก

5. ความสำคัญและประโยชน์

วิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยต่างๆ เช่น อายุ เพศ ตำแหน่งของฟัน สิ่งแวดล้อมที่มีฝุ่นหรือทราย อุปนิสัยที่ผิดปกติ อาหารและเครื่องดื่ม ปัจจัยใดมีผลต่อการสึกของฟันมากน้อยเพียงใดในกลุ่มคนไทยทางภาคใต้เพื่อนำไปประยุกต์ในงานทันตกรรมเพื่อป้องกันการเกิดฟันสึกได้

6. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาในผู้ป่วยที่มารับการตรวจรักษาที่ โรงพยาบาลทันตกรรม คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดฟันสึก